

İngilis dilində milli-mədəni çalarlıqlı adlar

Mirvari Akkoç

Bakı Qızlar Universiteti

E-mail: akkocmirvari@gmail.com

Rəyçilər: filol.ü.f.d., prof. Ç.M. Qaraşarlı,
filol.ü.f.d., dos. K.H. Cəfərova

Açar sözlər: reallıq, mədəniyyət, adlar, həyat tərz, məişət, tərcümə

Ключевые слова: реалия, культура, традиция, имена, образ жизни, перевод

Key words: reality, culture, tradition, names, life style, translation

İngilis dilinin leksikasının inkişafında bir sıra amillərin böyük rolu olmuşdur. İngilis dilində milli-mədəni çalarlıqlı söz və ifadələrin, xüsusilə də adların meydana çıxmasında həmin xalqın adət-ənənələrinin əhəmiyyəti böyükdür. Bu adət və ənənələr ingilis xalqının tarixi, ictimai quruluşu, mədəniyyəti, təhsil və səhiyyə sistemi, bayram və mərasimləri ilə birbaşa əlaqədardır. Odur ki, göstərilən sahələri əks etdirən leksik təbəqə də məhz Britaniyada danışılan ingilis dili üçün doğmadır və Britaniyanın əhalisi üçün anlaşıqlıdır. Məsələn, üçün, public schools təhsil sistemini əks etdirən bir ifadə kimi Britaniyada anlaşılır, çünki belə müəssisə yalnız Britaniyada mövcuddur. Belə məktəblərin xərci yerli xalq təhsili təşkilatları tərəfindən ödənilir (4, s. 68).

Bu tipli adlar yalnız təhsil və mədəniyyət sahələrini deyil, ölkənin ictimai, siyasi sistemini də geniş əhatə edir. Məlum olduğu kimi, Britaniyanın siyasi quruluşunun özünəməxsus cəhətləri çoxdur. Məsələn, üçün, House of Lords siyasi bir ifadə kimi yalnız britaniyalılara məxsusdur. Belə bir orqan başqa ingilisdilli ölkələrdə yoxdur.

Hər bir xalqın yalnız özünəməxsus həyat tərz, adət və ənənələri olduğu kimi, onların ifadə vasitələri də məhz həmin xalqın dilində öz əksini tapır. Yəni konkret ingilis adət və ənənələri ilə bağlı olan söz və terminlər məhz britaniyalıların dilində işlənir və başa düşülür və bu səbəbdən də həmin söz və terminlər məhz Britaniyada danışılan ingilis dilinə məxsusdur.

Bütün xalqlarda insanlar öz psixologiyalarına, dini əqidələrinə, fəlsəfi dünyagörüşünə münasib bütün cəhətləri özündə birləşdirən və əks etdirən bayramlar, mərasimlər, şənliklər, təntənələr yaratmışlar. Onların bir çoxunu insanlar təbiət, cəmiyyət üzərində qələbələrini təsdiq etmək üçün yaradıblar.

Din ingilis dilinin leksikasına böyük təsir etmişdir. Dini təsəvvürlər, dini hisslər və dini mərasimlər onun əsas ünsürlərini təşkil edir. Dinin həmin ünsürləri içərisində dini təsəvvürlər, fəvqəltəbii qüvvələrə, ruhlara (allahlara, mələklərə və s.) etiqad dini şüurun başlıca əlamətlərini təşkil edir. Dini təsəvvürlər, dini hadisələrlə, etiqad hissi ilə ayrılmaz surətdə əlaqədardır. Dini hisslər dini təsəvvürləri möhkəmləndirir, dini təsəvvürlər də, öz növbəsində, dini hissləri möhkəmləndirir. Dini təsəvvürlərin və dini hisslərin möhkəmlənməsində, onların insanların şüuruna yeridilməsində dinin ən mühafizəkar ünsürünü təşkil edən mərasimlərin mühüm rolu vardır.

Ənənələr dilə təsir edən mühüm amillərdən biridir. Bu ənənələr uşağın anadanolma günündən başlayaraq, ad gününün qeyd edilməsi, nişanlanma, ailə qurma, evlənmənin ildönümləri və s. əhatə edir və bu qeyd edilmə günlərinin nə səviyyədə qeyd edilməsi, hər bir ailənin büdcə imkanları əsasında qurulur.

Böyük Britaniya xalqına məxsus adət-ənənələr, ölkədə qeyd edilən günlər, mərasimlər, ayinlər ictimai şüurun formaları olan dini, psixoloji və fəlsəfi dünyagörüşlərinin məhsuludur və bütün bunları ictimai şüurun formaları prosesindən ayırmaq mümkün deyildir. İngilis adət-ənənələri çoxşaxəli və rəngarəngdir və onların meydana çıxmasında bu və ya digər tarixi hadisənin böyük rolu olmuşdur, bu isə öz növbəsində dildə əks olunmuşdur.

Ənənələrin çoxu qədim zamanlara təsadüf edir. O vaxtlar ingilislər özlərini şən və xoşbəxt, yaşadıkları ölkəni isə “Merry old England” adlandırmışlar. Məhz həmin dövrdə formalaşmış ingilis adət və ənənələri bu günə qədər mühafizə olunmuşdur.

Bir çox ənənələrin öz dövrlərini başa vurmalarına baxmayaraq, ingilis konservatizmi onların aradan qaldırılmasına mane olur.

Adət və ənənələrlə bağlı söz və terminlər aid olduğu ölkənin tarixi, coğrafi xüsusiyyətləri, adət və ənənələri, ictimai və siyasi quruluşu və ölkə həyatının başqa sahələri ilə sıx bağlıdır. Eyni halı ingilisdilli ölkələrin lüğət tərkibində də görmək olar.

Britaniyanın özünəməxsus tarixinə, coğrafiyasına və təbiətinə, siyasi quruluşuna aid sözlər ancaq burada danışılan ingilis dilinə aid realiya hesab olunur. Çünki onlar ingilis dilinin başqa variantlarında eyni mənada işlənmir, ancaq Britaniyanın həyatına aid məfhumları ifadə etmək funksiyasını daşıyır.

Yüzillik müharibə ingilisdilli ölkələr arasında yalnız Britaniyada baş verdiyindən, *One hundred years war* ifadəsi də məhz Britaniyanın reallığına aid ifadə hesab olunur.

Və yaxud, *Hunger-march* ifadəsi Britaniyada 80-ci illərdə keçirilən, hökumətin iqtisadi siyasətinə qarşı yönələn ac insanların yürüşü kimi tarixi bir hadisəni əks etdirir. Lakin həmin ifadə başqa ingilisdilli ölkələrin dilində eyni assosiasiya doğurmur. Çünki həmin tarixi hadisə onların ölkələrində olmamışdır. Buna görə də yalnız bir ölkənin həyatını əks etdirib və həmin ölkənin dilində anlaşılan ifadələr ölkəşünaslıqla əlaqədar sözlər və ifadələr hesab olunur (1, s. 146).

İngilis dilinin zənginləşməsində bu amilin xüsusi yeri olmuşdur. Ümumiyyətlə, ölkənin spesifik həyatı, tarixi, coğrafiyası və s. ilə əlaqədar olaraq yaranan sözlər ingilis dilinin müxtəlif variantlarının yaranmasını sürətləndirən, ona böyük təsir göstərən mənbələrdən biri olmuşdur. İngilis dilinin müxtəlif variantlarının lüğət tərkibini araşdırarkən, orada yalnız bir variantla məxsus olan sözlərin əks etdirdiyi obyekt və hadisələrin də yalnız həmin ölkəyə aid olduğunu görmək olur. Bu leksik təbəqənin meydana çıxmasında məhz konkret ingilisdilli ölkənin tarixi və təbii inkişafı dayanır.

Hər bir xalqın yalnız özünə məxsus olan həyat tərz, adət və ənənələri olduğu kimi, onların ifadə vasitələri də məhz həmin xalqın dilində meydana çıxır və yalnız onlar tərəfindən izahsız başa düşülür. Belə sözlərin ingilis dilində həyatın bir çox sahələrini əhatə etdiyini görmək olur (1, s. 24).

Belə ifadələrin böyük bir qrupu ingilislərin məişətində, mədəni və siyasi həyatında adət halına keçmiş əyləncə, mərasim və bayramları əhatə edir. Məsələn, ingilis dilində işlənən *one-night stand* ifadəsi səyyar fəaliyyət göstərən teatr qastrolunu ifadə edir və yaxud *cup-and-saucer drama* adlı tamaşa mərasimi çay içməklə müşayiət olunan tamaşanı bildirir.

Flower people ifadəsi Britaniyada gənclərin bir qrupunu əhatə edir. Varlı ailədən olan bu gənclər burjua cəmiyyətinin əxlaq normalarına qarşı çıxaraq, ona etiraz əlaməti olaraq sivilizasiyadan kənarda olmağa can atır, azad qardaşlıq sevgisi şəraitində yaşamağı üstün tutur, bir sözlə yaşadıkları cəmiyyətin əxlaq normalarına tabe olmurlar. Bu isə öz ifadəsini *Flower boys* ifadəsində tapmışdır ki, o da göründüyü kimi, Britaniya həyatını əks etdirən ölkəşünaslıq terminidir.

Britaniya həyatını əks etdirən ifadələrin bir qrupu biznes, ticarət özəlliklərini, yəni onun Britaniyaya xas təzahür formalarını əks etdirir. Məsələn, After Eight ifadəsi ingilislərə yaxşı məlumdur. O, aromatik şokolad istehsal edən və onların satışını axşam saat 8-dən başlayaraq təşkil edən firmanı bildirir. Göründüyü kimi, After Eight ifadəsi də və onun aid olduğu biznes növü də məhz Britaniya üçün xarakterikdir.

İngilis adət-ənənələrinin özəllikləri müxtəlif mərasimləri, tədbirləri, əyləncələri, müəssisələri bildirən realiyalarda aydın əks olunur:

Womens liberation movement — «Qadınların azadlıq hərəkatı» - hərəkatın məqsədi qadınların, siyasi, iqtisadi, ictimai hüquqlarını müdafiə etmək, qadınlarla kişilərin bərabərliyini təmin etməkdir. Xüsusilə də, ailədə qadınların kişilərlə bərabər hüquqa malik olması uğrunda mübarizə aparır.

Womens Royal Voluntary Service — Könüllü qadın xidməti olub, xeyriyyəçilik məqsədi ilə fəaliyyət göstərir. Xəstə və ehtiyacı olanlara yardım göstərir, evlərə gedirlər.

Wooden spoon — zarafatçı bir tədbir olub, cəbr üzrə imtahanlardan sonuncu yer tutmuş tələbəyə priz kimi təqdim olunur. Bu adət Kembric universitetinə məxsusdur.

Working Mens Club — fəhlə klubu. Belə klublar ailə axşamları, rəqslər və s. əyləncəli tədbirlər təşkil edirlər.

Young Womens Christian Association — gənc xristian qızlarının xeyriyyə təşkilatıdır. Dini təbliğ edir, xüsusilə gənc qızlar arasında dini yayır, təşkilatın özünün ümumi yataqxanası və klubları vardır.

Spesifik Britaniya sözlərinin bir qrupu ingilislərin məişət xüsusiyyətləri, məişət sahəsində onların adətləri, məişət qaydalarının tənzimlənməsi üsullarını əks etdirir. Bunlar ərzaq məhsullarının, geyim şeylərinin və başqa həyatı ehtiyacla bağlı əşyaların istehsalı, satışı, paylanması, mənimlənməsi sahəsində Britaniyada müşahidə olunan qayda-qanunları, onları icra edən təşkilat və idarələri bildirir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, bunlar məhz Britaniyanın məişəti üçün xarakterikdir və onu ifadə edən adlar da britanizmlər hesab olunur və Britaniyanın ölkəşünaslığına aid sözlərin tərkibində verilir.

Valentine — sevgili – müqəddəs Valentine günündə zarafatla seçilir. Bu söz eyni zamanda Valentine günündə sevgililərin bir-birinə göndərdiyi açıqca və ya məktuba da deyilir.

İngilis dilində elə söz və ifadələr mövcuddur ki, onlar hamı tərəfindən işlədilir və dərk edilir. Bu kimi söz və ifadələr dilin məişət leksikasına daxildir. Adətən məişət leksikası deyəndə hər hansı bir xalqın məişətinə daxil olan sözlərin ümumi məcmusu nəzərdə tutulur. Milli xörək adları da məişət leksikasına daxildir. Hər xalqın özünə məxsus, eyni zamanda digər xalqlarla ümumi olan xörək, şirniyyat və s. növləri mövcuddur:

Friendly society — qarşılıqlı yardım cəmiyyəti. O, könüllü sığorta təşkilatı kimi öz üzvlərinə xəstələnmə, əmək qabiliyyətini itirmə və s. bu kimi hallarda maliyyə yardımı göstərməklə məşğuldur.

Fringe benefits əlavə imtiyazlar olub, işçilərin bəzi kateqoriyalarına verilir. Xüsusilə onların yaşlı təbəqəsinə verilən bu imtiyaz xidmətçi avtomatın verməklə, onların nəqliyyatdan ödənişsiz istifadəsini təmin etməklə, aşağı qiymətlə lazımı mallar almasını təmin etməklə və s. ilə məşğul olur.

Girls Friendly Society — qızları himayə edən cəmiyyət. Xeyriyyə təşkilatı kimi qızlarla cəmiyyət daxilində rəftar olunması üzərində nəzarət edir, xüsusilə gənc qadın xidmətçiləri müşahidə altında saxlayır. Cəmiyyətin yataqxanası və klubları vardır.

Baby-sitter — evə gələrək uşaqlarla oturan, onların qayğısına qalan dayə. Belə dayə valideynlər evdən uzaqda olduğu və yaxud iş dalınca getdiyi zaman fəaliyyət göstərir və çox

zaman şagird və tələbə qızlardan ibarət olur (2, s 49)

Meals on wheels — «təkar üzərində nahar». Qocalmış və əlil şəxsləri yedizdirmək üçün nəzərdə tutulur. Onlar isti yeməklə bu arabanın köməyi ilə təmin olunur. Bu tədbir Cenevrə krallığının könüllü xidməti tərəfindən təşkil olunur.

Slate club — qarşılıqlı yardım klubu. Həftəlik üzvlük haqqından yığılan vəsait müxtəlif şeylərin, xüsusilə milad hədiyyələrinin alınmasına sərf olunur.

Oxtail soup yemək adı kimi Britaniya ingiliscəsinə xas olduğu kimi, onun bildirdiyi yemək növü də məhz bu ölkəyə xasdır. O, öküz quyruğundan hazırlanmış, içərisində öküz əti və quyruğu olan yeməyi ifadə edir.

Britanizmlərin bir qrupu bu ölkəyə aid dini adətləri bildirir. Məsələn, May Meetings ifadəsi həmin ayda müxtəlif dini və xeyriyyəçi tədbirlərin həyata keçirildiyi mərasimi ifadə edir.

Başqa bir qrup britanizmlər isə bu ölkə üçün səciyyəvi olan nikah qanunlarını əks etdirir. Məsələn, Gretna Green marriage ifadəsi İngiltərədə yerləşən kəndin adıdır. Burada İngiltərədən gəlmiş gənclər arasında nikah bağlanırdı. İngilis gənclər İngiltərədə o zaman mövcud olmuş, ağır nikah qaydalarından yaxa qurtarmaq üçün buraya gələrək, asanlıqla heç bir adət çətinliyi olmadan kəbin kəsdirərdilər. Həmin kəbin mərasiminin adı olan Gretna Green marriage müasir ingilis dilində «tezbazar toy» mənasını əldə etmişdir (2, s. 344).

Beləliklə, göründüyü kimi, ingilis dilinin Britaniya variantının lüğət tərkibinin özünəməxsus ifadə və terminlərlə zənginləşdirilməsində ən əhəmiyyətli amil yalnız bu ölkənin həyatına, tarixinə, maddi və mənəvi həyatına aid reallıqlar olmuşdur. İşin aktuallığı ondan ibarətdir ki, onun nəticələri ingilis dil və mədəniyyətinin qarşılıqlı şəkildə tədrisində istifadə edilə bilər. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə yeni dil faktlarından istifadə olunmuşdur.

Məqalənin aktuallığı. İngilis dilinin leksikasının inkişafında bir sıra amillərlə yanaşı, milli-mədəni çalarlıqlı söz və ifadələrin, xüsusilə də adların meydana çıxmasında adət-ənənələrin də böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Bu kimi məsələlərin araşdırılması baxımından məqaləni aktual hesab etmək olar.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə ingilislərin özünəməxsus həyat tərz, adət və ənənələri, onların ifadə vasitələrinə, eləcə də xalqın psixologiyasına uyğun olan və fəlsəfi dünyagörüşünə münasib bütün cəhətləri özündə birləşdirən bayramlar, mərasimlər, şənliklər, təntənələr haqqında ətraflı söhbət açılır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Kramsh C. Language and culture. Oxford University Press, 2009.
2. Tom Mc Arthur. Longman Group Limited. 1982.
3. Verdonk P. Stylistics. Oxford University Press, 2010.
4. Longman Dictionary of English Language and Culture. Longman, 1998.

M. Аккоч

Английские культурно окрещенные имена

Резюме

Образ жизни всегда была богатым источником для появления названий праздников, профессии, организаций, традиционных церемоний, и пр. С их национальным колоритом они создают трудности для носителей языков других народов и тем самым их изучение должен быть проведено параллельно с изучением английского языка.

M. Akkoch

English culturally-colored names

Summary

Life style has always been a rich source for appearance of numerous names of holidays, professions, organizations, traditional ceremonies, etc. Having a national chlorite, their understanding create some difficulties for the representatives of other peoples and therefore the study of such names must be provided parallel with the English language.

Redaksiyaya daxil olub: 13.12.2018